

Міністерство освіти та науки України
Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
Факультет філології
Кафедра журналістики

Руслана Савчук

КУЛЬТУРА МОВИ ЖУРНАЛІСТА

ХРЕСТОМАТІЯ

*для магістрів спеціальності
«Журналістика»*

Івано-Франківськ

2018

Савчук Р. Л.

Культура мови журналіста : хрестоматія до дисципліни /
Руслана Любомирівна Савчук. – Івано-Франківськ : ПНУ, 2018. –
61 с.

У хрестоматії подано матеріали для підготовки практичних
занять, самостійної та індивідуальної роботи з навчальної дисципліни
«Культура мови журналіста».

Для магістрів спеціальності «Журналістика» денної форми
навчання.

© Савчук Р. Л., 2018

ЗМІСТ

Культура мовлення як чинник журналістської майстерності.....	4
Культура і техніка мовлення сучасного журналіста.....	12
Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіатекстів.....	18
Артикуляція голосних звуків.....	26
Артикуляція ненаголошених голосних	28
Артикуляція приголосних звуків.....	30
Культура спілкування тележурналіста (цитатний план за А. О.Капелюшним).....	35
Вправи.....	40
Словник ключових термінів курсу.....	51

Культура мовлення як чинник журналістської майстерності

Розвій духовної культури соціуму визначається, насамперед, станом функціонування мови в усіх сферах суспільної діяльності. Ця проблема невіддільна від осмислення національного та соціокультурного феномену мовної особистості кожного. Від рівня індивідуального мовлення залежить формування загальнонаціонального мовного еталону, суспільних етичних та естетичних ідеалів.

Мовленнєва культура як складова загальної культури є одним із найважливіших показників цивілізованості суспільства. Нині досконале володіння мовою стає важливим компонентом професіограми фахівців різного профілю, що актуалізує увагу дослідників.

Журналістика належить до тих виняткових галузей знань, для яких мовлення є не абстрактним поняттям, а знаряддям висловлення авторської думки, способом передачі та засвоєння інформації, засобом спілкування, джерелом виразності та мовотворчості. Задля того, щоб ефективно впливати на розум, волю і почуття інших людей, представники цієї професії повинні досконало володіти мовленнєвою культурою – невід'ємним атрибутом та індикатором журналістської майстерності.

Проблема мовної культури журналіста не нова, але актуальна повсякчас. Про це свідчить і постійна увага до неї науковців. Питання мовної компетентності, зокрема й журналістів, висвітлено з різною мірою докладності в деяких працях сучасних українських дослідників: С. Єрмоленко [2], А. Капелюшного [3], О. Пономарева [5], О. Сербенської [6] та ін. До цієї теми не раз уже зверталися автори численних публікацій як у фахових виданнях, так і в загальній періодиці. Опубліковано чимало посібників і довідників з культури української мови [1; 2; 5; 6; 7]. «Культура мови – це проблема, що так чи інакше наявна в усякій національній спільноті та буває предметом публічного обговорення й пильної уваги мовознавців, письменників, узагалі людей, небайдужих до виражальних можливостей слова або до престижу своєї мови» [5, 3].

Серед основних фахових умінь журналістів чільне місце займає рівень володіння словом. Це й регламентує одна із заповідей журналістики, за визначенням Е. Фіхтеліуса: «Бережіть культуру мови» [9]. Журналіст повинен бути носієм, творцем, пропагандистом культури слова, роблячи свій внесок у формування мовної особистості. А відтак рівень його власного літературного мовлення має особливе значення.

Важливо з'ясувати роль культури мовлення у формуванні журналістської майстерності. Для реалізації мети сформовано такі завдання дослідження: визначити поняття культури мови (мовлення) та її комунікативні ознаки, виявити основні порушення літературних норм у медіатекстах, окреслити основні шляхи їх уникнення та підвищення культури мовлення й журналістської майстерності.

Об'єкт дослідження – журнали «Журналіст України», «Вінничанка», газети: «День», «Місто» за 2013 р. Предмет дослідження – особливості мови сучасних друкованих видань щодо дотримання літературних норм і культури мовлення загалом.

В енциклопедії «Українська мова» культуру мови трактують як «рівень володіння нормами усної та писемної літературної мови, а також свідоме, цілеспрямоване, майстерне використання мовно-виражальних засобів залежно від мети й обставин спілкування» [8, 285]. Культура мови оцінюється щодо точності, логічності, ясності, виразності, чистоти, стилістичної вправності висловлювання, майстерності мовця у використанні літературних норм у слововжитку, граматичному оформленні мови, у вимові та наголошуванні тощо. На її основі формується мовний етикет, засвоюються зразки мовної поведінки, що пов'язано з високим рівнем національно-мовної свідомості носіїв мови.

Якщо у XIX–XX ст. утвердженню літературних норм сприяв авторитет письменників, то з кінця XX ст. зростає роль мови засобів масової інформації, які сьогодні здійснюють величезний вплив на мовну ситуацію в державі.

Помилки, які роблять журналісти, шкодять функціонуванню та розвитку української мови. Культура журналістського мовлення

стосується більш глобальної проблеми – «мовного питання», яке не втрачає гостроти.

Вельми актуальної теми торкається В. Лизанчук у статті «Україноцентризм в інформаційному просторі: поміж реальним і віртуальним» (ЖУ. – № 8. – С. 44–47). Учений акцентує увагу на незгасному «мовному питанні», яке стосується і ЗМІ, оскільки нині на 100 українців у нашій державі припадає 7 газет рідною мовою, тоді як на 100 росіян – 54 газети російською. До того ж, за даними моніторингу 8 провідних телеканалів України волонтерами руху «Простір свободи» у жовтні 2012 р., що тривав 64 години, українська мова лунає на каналах близько 28% часу, стільки ж відведено двомовним програмам, решта 44% належить російськомовним. Такі тенденції діяльності мас-медіа в Україні розвиваються під активним впливом російського інформаційного поля, що й формує світоглядні позиції та інтереси нашого народу. Науковець резюмує: «Щоби в інформаційному просторі України запанував україноцентризм, вкрай потрібні національно й соціально свідомі чільні діячі, журналісти – діяльні речники культурного націоналізму, які могли б реалізувати ідеї національної консолідації і соборності українського суспільства».

Засоби масової інформації – один із елементів громадського життя, який активно віддзеркалює суспільні процеси, впливає на громадську свідомість, формує суспільну думку, визначає духовні цінності. Мова ЗМІ – невід’ємний і значущий складник сучасного медіапростору, що чутливо реагує на всілякі інновації, зрушення в мовній системі, взаємодії мови та соціуму, проблеми духовної культури нації.

Виразним показником мовної компетентності та майстерності журналіста є його обізнаність із літературними нормами й мовностилістична грамотність. Суржик, калькування, порушення мовних норм загострюють тему екології мови загалом і в мас-медіа зокрема.

Аналіз фактичного матеріалу свідчить про наявність у журналістському мовленні значної кількості типових помилок. Не вдаючись до редагування й коментування загальновідомих правил, наводимо лише приклади речень, зафіксовані в пресі.

Більшість авторів і редакторів не дотримується правил милозвучності мови, тобто чергування сполучників і–й, прийменників у–в, з–зі–із: В минулому році до переліку тестів ввели ще один предмет – Всесвітню історію, цьогоріч – світову літературу; Впродовж останніх років збільшили грошові премії за перемогу в обласному етапі Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року», а переможець на Всеукраїнському рівні отримує 10 тисяч грн.; Скільки у освітянській галузі області працює жінок? На Різдво Лідія приїздила додому і охоче поділилася своїми індійськими враженнями; Доповнюють експозицію нагороди майстрині та світлини з сімейного архіву; Була така Муза і у письменника Михайла Коцюбинського; Той же Макаренко у екстремальних ситуаціях використовував «метод вибуху»; У експерименті, який вони проводили, взяли участь 1000 добровольців (В. – 2013. – № 2); В своєму майстер-класі я сказала, що, перш, ніж нам створювати Бі-бі-сі, потрібно створити Британію (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 6); І коли так підготовлені журналісти будуть спілкуватися чи з політиками, чи з своїми мерами-губернаторами, інакше розмова йтиме (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 7); Не вперше очільники уряду зустрічаються з спілчанським активом (ЖУ. – 2013. – № 2. – С. 3); День Соборності і Свободи – одне з свят, яке заслуговує на всіляку повагу та підтримку (М. – 2013. – № 4. – С. 7); Влаштувати зелений куточок можна у акваріумі! (М. – 2013. – № 9. – С. 39).

Порушення орфографічних норм пов'язане з написанням іншомовних слів: Вам можуть оппонувати деякі редактори (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 5); Цифри можуть викликати певну заздрість у колег з комунальних медіа інших регіонів. Але ця сума складає мізерну частку столичного бюджету (ЖУ. – 2013. – № 4. – С. 12); А тут він ще написав лібретто комічної опери «Богатирі» (про хрещення Русі) (ЖУ. – 2013. – № 4. – С. 46); Учора в столиці Катару почався другий день самміту Ліги арабських держав (Д. – 2013. – №55. – С. 3); А полтавська вишивка вирізняється ніжною колірною гаммою та мотивів – тут відтінки блакитного, охристого, зеленого, сірого та білий кольори, а то і «білим по білому» (Д. – 2013. – № 41. – С. 12); Лялькове хоббі – недешеве задоволення (М. – 2013. – № 12. –

С. 32); Дистриб'ютори супутникового телебачення скаржилися на конференції на піратство з боку деяких кабельних операторів (ЖУ. – 2013. – № 6. – С. 44); – Діти-індіго в моїй практиці не зустрічалися, а ось гіперактивних останнім часом побільшало (В. – 2013. – № 4. – С.19); Твори Чайковського позбавляють від стресів, покращують настрої джаз і блюз, нормалізує сон сюїта «Пер Гюнт» Гріга, серцеву діяльність покращує «Весільний марш» Мендельсона (В. – 2013. – №4. – С. 33); Сімнадцятирічна дівчина підкорила серця і глядачів, і журі конкурсу (М. – 2013. – № 9. – С. 33); Член журі Валерій Горобець, який з власного досвіду знає, що таке районна преса, так характеризує «Решетилівський вісник»... (ЖУ. – 2013. – № 6. – С.14).

Значна кількість лексичних помилок стосується калькування російських слів, на чому неодноразово наголошують мовознавці, але вони й далі побутують у журналістському мовленні: Те, з чим я згоден, що співпадає з моїми поглядами, нормами, цінностями, те, до чого ставлюся позитивно, навіювати – нонсенс (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 39); Дні народження всіх членів родини Довгань співпали зі знаменними датами календаря і, певною мірою, впливають на плин їх життя... (В. – 2013. – № 3. – С. 26); Правду гласить російська приказка: «Не имей сто рублей, а имей сто друзей» (В. – 2013. – № 3. – С. 15); – Світ жорстокий, ось так він поступає з людськими душами, – резюмував (В. – 2013. – № 2. – С. 3); Австралія вибачилася за насильницьке усиновлення (Д. – 2013. – № 52. – С. 3); З покладеними на неї обов'язками вона справляється успішно, за що велике їй спасибі (В. – 2013. – № 3. – С. 11); Ф. Бекон намагається зрозуміти, чому людина часто сприймає адресовану їй інформацію невірною (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 38); Термін «тезаурус» походить від грецького слова «скарбниця, сховище» і означає в даному випадку словарну модель світу – повний перелік слів, які ми знаємо й розуміємо (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 38); Я представив учасників та звернувся до господаря, але замість докладної відповіді, про яку домовлялися, він, сказавши пару речень, замовк (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 38);

За великим рахунком, в кожному конкретному випадку комунікації – підготовки публікації, передачі, виступу – треба

визначатися, а де ж та міра в діапазоні банальність—оригінальність, на який рівень аудиторії розраховувати, на який її стан (ЖУ. – 2013. – №3. – С. 40); Ділові жінки використовують [хустку] у якості кашне (В. – 2013. – № 4. – С. 31).

Особливо проблемні граматичні норми, із якими пов'язане неправильне вживання:

- відмінкових форм іменників: «Путивльські відомості», окрім трудового колектива, мають у співзасновниках і владні інституції – райраду та райдерж адміністрацію (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 21); У бізнеса і населення просто немає коштів (ЖУ. – 2013. – № 2. – С. 5); Можна наводити ще багато визначень цього терміну... (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 44); – Любов Михайлівно, звідкіля беруть витoki психології як науки? (В. – 2013. – № 4 – С. 18);

- ступенів порівняння прикметників: Зелений салат для дітей корисніший молока (М. – 2013. – № 19. – С. 38); ...хоча для останнього то був не самий вдалий день.... (ЖУ. – 2013. – № 6. – С.29);

- числівникових утворень: В нашій лютневій пошті зустрілися два листа, в яких згадується Наталія Кондратюк (ЖУ. – 2013. – № 3. – С. 17); Два гетьмана, кілька генеральних старшин та низка громадських діячів, меценатів і науковців – таким є внесок роду Скоропадських до пантеону найвизначніших українців (Д. – 2013. – № 42. – С. 10); Проте сьогодні Карін вирощує 160 тисяч равликів на рік, це близько три тонни, і її «равликовий бізнес» приносить значно більше прибутків, ніж тваринницька ферма її чоловіка (В. – 2013. – №4. – С. 22); І зараз, на свій семидесятирічний ювілей, Василь Пясецький, який уже кілька років – вільна пташка, ніде офіційно не працює... (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 22);

- дієслівних форм наказового способу: Давайте разом зі спілкою розбудимо апетит до самоосвіти (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 4); Давайте проведемо анонімну вікторину для членів НСЖУ зі знання історії (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 6).

- прийменниково-іменникових конструкцій: Згідно останніх опитувань серед молоді, яка вступила до вишів, та їхніх батьків, цей відсоток складає 67 (В. – 2013. – №2. – С.9); В армії,

користуючись бібліотекою, завжди вибирав книжки та періодику по фотосправі (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 22); Таким чином в Україні були зроблені безпрецедентні зусилля по впровадженню медіа-освіти (ЖУ. – 2013. – № 1. – С. 35); Минулого року я робив доповідь в ЮНЕСКО по цій темі (ЖУ. – 2013. – № 4. – С. 9); Тижневик «Решетилівський вісник» з Полтавської області в останнє десятиріччя утримує першість у регіоні по тиражу та по економічних показниках діяльності (ЖУ. – 2013. – № 7. – С. 18).

Зауважимо, досить важлива й відповідальна роль у культивуванні літературної мови на сучасному етапі її розвитку належить журналістові, а це вимагає від нього знань усталених стандартних норм і досконалого володіння ними у своїй діяльності. Журналістську майстерність визначають не лише фахова компетентність, комунікативні здібності, творчий потенціал, а й висока культура мовлення. Тому варто підвищувати її рівень повсякчасно, прагнути до самовдосконалення себе як мовної особистості, усвідомлено користуватися літературними нормами й мовними скарбами.

Результати проведеного дослідження дають підстави стверджувати, що культура усного й писемного мовлення журналістів привертає увагу в аспекті порушення літературних норм. Для уникнення таких тенденцій редакторам варто ретельніше готувати журналістські матеріали, а працівникам ЗМІ удосконалювати власну мовну компетентність. Окрім досліджених друкованих видань, перспективним вбачаємо дослідження мовлення сучасних радіо й телебачення.

Володимир Каленич

Список використаної літератури

1. Волощак М. Неправильно – правильно. Довідник з українського слововживання: За матеріалами засобів масової інформації / Марія Волощак. – К.: Просвіта, 2004. – 160 с.
2. Довідник з культури мови / За ред. С. Єрмоленко. – К.: Вища школа, 2005. – 400 с.

3. Капелюшний А. О. Редагування в засобах масової інформації: Навчальний посібник / А. О. Капелюшний. – Львів: ПАІС, 2009. – 432с.

4. Лизанчук В. Без української мови, культури, духовності не може бути української України / В. Лизанчук // Слово і час. – 2005. – № 2. – С. 3–11.

5. Пономарів О. Д. Українське слово для всіх і для кожного / Олександр Пономарів. – К.: Либідь, 2013. – 360 с.

6. Сербенська О. А. Культура усного мовлення: практикум / Олександра Сербенська. – К. : Центр навчальної літератури, 2004. – 216 с.

7. Словник-довідник з культури української мови / Д. Гринчишин, А. Капелюшний, О. Сербенська, З. Терлак. – К.: Знання, 2004. – 367 с.

8. Українська мова. Енциклопедія / Редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. та ін. – К.: Українська енциклопедія, 2004. – 824 с.

9. Яцимірська М. Г. Культура фахової мови журналіста : навч. посібник / М. Г. Яцимірська. – Львів: ПАІС, 2004. – 332 с.

Культура і техніка мовлення сучасного журналіста

Журналістика радіо і телебачення належить до тих виняткових галузей знань, для яких мовлення є не абстрактним поняттям, а знаряддям висловлення авторської думки, способом передачі та засвоєння інформації, засобом спілкування, джерелом виразності та міфотворчості. Задля того щоб ефективно впливати на розум, волю і почуття інших людей, представники цієї професії повинні досконало володіти мовленнєвою культурою.

На сучасному етапі розвитку електронних засобів масової інформації журналіст радіо і телебачення виступає одночасно в кількох іпостасях – здобувача, укладача, редактора, аналітика, оформлювача, тлумача, коментатора, оглядача інформації та безпосереднього виконавця ролі, її дикторського озвучування. До реалізації останньої в процесі розвитку вітчизняної мережі телерадіомовлення склалися професійні вимоги, спрямовані передусім на забезпечення якості подачі інформації в ефір. Вони передбачають дотримання певних законів, принципів і правил у трьох основних напрямках: культура публічного виступу, культура мови і техніка усного мовлення. Кожен з них має свої складові, що потребують ретельного осмислення, вивчення й практичного опанування. Адже в цій професії виявляється важливим не лише те, що говориться, а й обов'язково те, як говориться. У певному розумінні це є специфікою телерадіожурналістики, бо неправильно вжиті в ефірі наголос, вимова, слово можуть спотворити зміст і мати непередбачені наслідки. До того ж, будь-які порушення техніки усного мовлення миттєво позначаються на культурі мови журналіста і цілком обґрунтовано викликають недовіру як до нього самого, так і до результатів його професійної діяльності.

Отож не дивно, що ще 15-20 років тому озвучування інформації на радіо і телебаченні виконували переважно фахівці в цій галузі – диктори, яких для мережі українського телерадіомовлення готували протягом 4-5 років лише в кількох вищих театральних навчальних закладах України. Потім проводилися численні конкурси, в яких брали участь випускники тих інститутів. Умови та критерії відбору

до участі в конкурсі дикторів були чітко визначеними. Суворі судді - визнані фахівці та театральні педагоги оцінювали не тільки зовнішність, голосові дані, а й рівень володіння культурою і технікою мовлення претендентів. Право ж працювати диктором республіканського радіо і телебачення виборювали кращі з кращих. Микола Погрібний, Олена Коваленко, Іван Рябоштан, Ольга Копотун, Світлана Горлова, Тамара Стратієнко своїм мистецтвом захоплювали мільйони співвітчизників. Українська мова з вуст дикторів радіо і телебачення звучала в ефірі гідно, гордо й досконало навіть у часи ідеологічного пресингу та шовіністичного тиску. Гадаю, чистий тон її звучання зумовлений цілим комплексом чинників і причин, поміж яких, зокрема, й високі вимоги до культури й техніки мовлення телевізійних ораторів.

Зрозуміло, що в ті часи журналісту без відповідних навичок і вміння виходити в ефір власним голосом було практично неможливо. Його функції на радіо і телебаченні в ті часи можна порівняти з функціями драматурга, який власноруч створював п'єси, був їхнім автором, але за відсутністю акторського хисту сам у них не грав, бо за нього це професійно робили інші фахівці - актори.

Кардинальні зміни в суспільстві, що відбулися в останні десятиріччя ХХ століття, та новітні комп'ютерні технології зумовили певні зрушення в розвиткові журналістики як важливої гуманітарної галузі. На якісно новий щабель піднялася й телерадіожурналістика, завдяки чому на українському радіо і телебаченні з'явилися нові імена, чудові програми, змінилася стилістика подачі інформації та ракурси її висвітлення, зміцніло слово правди, помітно пожвавився ефір. Усе це сприяло об'єктивному суспільному визнанню значних здобутків у цій галузі. Та все ж на загальному тлі якісних зрушень культура і техніка мовлення більшості сучасних журналістів радіо і телебачення характерна скоріше від'ємною, аніж додатною рисою, оскільки багатьом із них бракує практичних навичок і вмінь, починаючи з основ фонаційного дихання, артикуляції, дикції та закінчуючи нормами наголошення, вимови, виразності інтонації. Саме тому останнім часом з гучномовців та екранів телевізорів ми чуємо порушення журналістами акцентологічних норм української

літературної мови. Дедалі частіше розповідають вони про випадки, а не випадки, про вимоги, а не вимоги, про навчання, а не навчання, про те, як комусь поталанило, а не поталанило, про рукопис, а не рукопис, про погоду в листопаді, а не в листопаді і т.д. Хоча за останні роки вийшли друком чудові довідники С. І. Головащука (1, 3 – 191), І.П.Ющука (2, 45 – 47) та навчальні посібники з української мови і культури мовлення (3, 47 – 53), в яких розглядаються, зокрема, й норми наголошення (4, 26 – 33).

Небезпечних масштабів набули порушення норм вимови. Тут спостерігаються щонайменше три руйнівні тенденції. Перша стосується “фекання”, від якого виникає враження про те, що наша журналістська молодь ніколи не чула про нескладовий “у” в орфоепії української літературної мови, оскільки не послуговується ним, принаймні практичними навичками його застосування у своєму публічному мовленні вона не володіє. Слепе ж наслідування інших мов – німецької, ідишу, російської та недбале ставлення до культури української мови, постійне порушення правил і норм її вимови і призвело до поширення згаданої вище тенденції. Напевно тому “фекання” в телевізійному ефірі набуло загрозливих масштабів. Звучить таке: “Сказаф, пішоф, зробиф” замість “сказау, пішоу, зробиу”; “свідкіф, фактіф, доларіф”, замість “свідкіу, фактіу, доларіу”; “Киїф, Каниф, Харкіф”, замість “Киіу, Каниу, Харкіу”; “піфтора, безкоштофно, будіфничий”, замість “піутора, безкоштоуно, будіуничий”.

Не менш загрозливою є тенденція “шокання”, що інколи нагадує про себе з вуст не лише продавців одеського привозу, а й, на жаль, і тележурналістів. Вона відображає ігнорування норм вимови шиплячих приголосних української мови “ч” і “щ”, які відповідно до них повинні звучати твердо, наприклад: “часто, щоразу, чемний, щирий, чоловік, борщ”. На щастя, вона поширена переважно в південних та південно-східних регіонах України.

Третя тенденція – “цікання” теж є характерною не лише для деяких говірок північних і північно-східних районів Чернігівщини. Вона відрізняється неприпустимою зміною у вимові м'якої проривної приголосної “т” на м'яку свистячу “ц”. Наслідком такої зміни і є

“цікання”: “поцім” замість “потім”, “цік” замість “тік”, “кацівський” замість “катівський”.

Стосовно техніки мовлення, то тут переважна більшість тележурналістів покладається на її природну розвиненість, а тому артикуляцією, дикцією та інтонаційною виразністю володіє на рівні пересічних громадян. На жаль, на сучасному телебаченні стала цілком можливою навіть демонстрація ораторами своїх мовленнєвих вад. Існує ціла низка причин, що зумовили цей стан речей, та аналіз їх не є метою даної статті. Зауважимо лише, що гонитва господарів деяких телевізійних каналів і програм за дармовизною та дешевизною, безперечно, не сприяє підвищенню рівнів володіння культурою і технікою мовлення журналістів. Тому в їхніх програмах працюють не ті, хто це робить краще за інших, а скоріше ті, хто з тих чи тих причин потрапив у безвихідь і згоден працювати за мізерну та ще й несвоєчасну платню. За таких умов господарям телевізійних каналів напевно не зручно вимагати від працюючих, окрім безмежного терпіння, ще й техніки мовлення.

Отже, наслідки економічної кризи в країні, а ще потурання ділкам від телебачення, реклами та журналістики в їхній гонитві за надприбутками, не сприяють ані підвищенню культури і техніки мовлення на радіо й телебаченні, ані збереженню української літературної мови, ані утвердженню її в статусі державної.

До того ж, сучасним журналістам радіо і особливо телебачення бракує навичок культури і техніки усного мовлення та ораторської майстерності. Якщо письмовими формами української літературної мови, її стилістикою, лексикою, фразеологією вони оволоділи в процесі навчання і, таким чином, здобули висоти лінгвістики, то паралінгвістика, що переймається виразністю голосу, його силою, висотою, тембральним колоритом, темпоритмом, мелодійністю та інтонаційною виразністю мовлення, для багатьох журналістів радіо і телебачення залишилася нескореним еверестом. Хоча саме ці якості насамперед репрезентують журналіста в ефірі перед численною аудиторією його слухачів та глядачів.

Слід зазначити, що відсутність у переважної більшості телевізійних ораторів практичних навичок культури і техніки

мовлення не сприяє розвитку української літературної мови, скоріше навпаки – розхитує її основи, не дозволяє повною мірою використовувати її виражальні можливості тощо.

А чого варті оті “СВ шоу” із “золотим фондом” суржику Верки Сердючки зразка 2000 року, “Не всі дома” з чіткою орієнтацією на відповідних “героїв” і глядачів, “Шоу довгоносиків” з характерним спотворенням образів українців, “Повне мамаду” з “мамадайцями” і “мамадайчиками” та інші новації в телерадіопросторі незалежної української держави?! Так чи інакше вони пропагують суржик, недолугість, безкультур'я, кіч і в жодному разі не сприяють поширенню української літературної мови.

Таким чином, електронні засоби масової інформації, як і молода галузь телерадіожурналістики потребують пильної уваги як з боку державних інституцій, так і з боку громадськості, оскільки змінити існуючий стан речей на краще можна лише шляхом подолання байдужості, перешкод та амбіцій. Українська літературна мова потребує захисту не лише з боку влади, а й з боку мовців, усіх тих, хто пишається нею, хто захоплюється її мелодійністю, хто не байдужий до її долі, хто вважає себе її шанувальником.

Наведені вище факти переконують у тому, що система підготовки журналістів радіо і телебачення потребує вдосконалення. Чільне місце в ній повинні посісти навчальні курси, орієнтовані на практичне оволодіння культурою мови, у тому числі й орфоепією, технікою усного мовлення, ораторським мистецтвом, майстерністю виступу в ефірі.

Варто звернути увагу і на той факт, що викладання “Риторики” чи “Основ ораторського мистецтва” в сучасних вищих закладах освіти зведено здебільшого до вивчення їх історії та теорії, що, безперечно, є справою необхідною, але не єдиною важливою. Вивчення ж методик і практики красномовства в межах згаданих вище курсів та виділеного на їх опанування часу (1 навчальний кредит = 54 год.) виявляється справою нереальною. Задля подолання цих суперечностей слід доповнити вивчення курсів історії та теорії риторики ще й методикою та практикою ораторського мистецтва з

виділенням для практичного опанування додатково ще 1 навчального кредиту.

Культура мовлення як складова загальної культури особистості є важливою ознакою інтелігентної людини. Для журналіста радіо і телебачення – це ще й професійна якість, формування якої починається задовго до вступу в університет і триває впродовж усього періоду навчання в ньому. Корисним щодо цього може бути інтегрований курс “Культура і техніка мовлення”, мета якого сформувані навички і вміння практичного застосування фонаційного дихання, артикуляції, дикції, норм наголошення, вимови, слововживання.

Спецкурс “Майстерність виступу в ефірі” є логічним підсумком фахової підготовки журналістів радіо і телебачення. Він передбачає як володіння певним поняттєвим апаратом журналістики, риторики, стилістики, культури мови, психології, так і навичками техніки усного мовлення, студійної роботи з мікрофоном, телекамерою та суфлером.

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці посідає чільне місце, оскільки слово є одним із інструментів професійної діяльності журналіста в цій галузі. Від того, наскільки він має багатий словниковий запас, наскільки розвинута в нього культура мови, наскільки володіє він технікою мовлення та ораторським мистецтвом, багато в чому залежить його професійна майстерність, імідж та успіх.

Юрій Єлісовенко

Культура і техніка мовлення в телерадіожурналістиці / Юрій Єлісовенко // Стиль і текст. – 2001. – Вип. 2. – С. 169–170.

Культура мови ЗМІ і рівень довіри до медіатекстів

Українська мова, як загалом і будь-яка інша, постійно розвивається й змінюється. Вона оперативно реагує на екстралінгвістичні фактори, на суспільні трансформації. Нині ми спостерігаємо неймовірно інтенсивний виток еволюції мовної системи, викликаний соціальними, економічними й політичними змінами, стрімкість яких формує враження мовних катаклізмів. Насправді ж вони – лише результат відображення в українській мові демократизаційних процесів. Особливо помітні ці впливи у медіатекстах, що є результатом журналістської діяльності.

За час, який минув від появи газет до розповсюдження Інтернету, мас-медіа зазнали величезних технологічних, економічних і соціокультурних змін. Останніми десятиліттями в усьому світі спостерігається посилення їхнього впливу на соціум. Це пояснюється низкою чинників, серед яких і демократичні свободи, зокрема, свобода інформації та свобода ЗМІ.

Нині простежується низка виразних мовних тенденцій у мові ЗМІ:

- колізія між тенденцією до комунікативної демократизації (розширення меж літературної мови, посилення діалогічності, «неоформленості», «нередагованості» мовлення) та ускладненням мови (зростання її інформаційної ємності, інтелектуально-семіотичної насиченості, формуванням спеціальних номенклатур і термінологій);
- збільшення кількісного складу учасників масової комунікації;
- зростання його строкатості – за віком, освітою, службовим положенням, політичними, релігійними, суспільними поглядами;
- ширша представленість пересічних громадян в обговоренні суспільних проблем, а відтак – формування повноцінного соціального діалогу;
- більш вільне висловлення українцями власних поглядів і позицій (однак у контексті останніх подій у суспільно-політичному можливе певне гальмування цього напрямку змін).

Протягом останніх кількох років у філології, крім понять інформаційної екології та зниження культури мови, з'явилися інші: демократизація мови ЗМІ, комунікативні варіанти мови, різні типи мовної культури. Газетна мова стала більш розкутою, гнучкою, демократичною. Виділяється низка інтралінгвістичних змін, що стали наслідками суспільних процесів і впливу мови ЗМІ, серед найважливіших можна назвати:

- 1) тенденцію до розмивання чітких стилістичних кордонів;
- 2) поширення норм розмовного стилю в базовому корпусі медіамовлення (новини, інформаційна аналітика, коментарі);
- 3) різноманітність норм мовленнєвої поведінки окремих соціальних груп, що все частіше знаходить відображення в мові ЗМІ, нерідко призводить до тиражування мовленнєвих помилок (неправильний наголос, граматичні помилки, неправильна сполучуваність слів тощо);
- 4) демократизацію публіцистичного стилю та розширення нормативних меж мови медіа, лібералізацію мовної норми, насамперед лексичної, що стають передумовами зниження мовленнєвої норми через уживання в ЗМІ жаргонізмів, ненормативної лексики тощо;
- 5) «американізацію» мови ЗМІ.

Тому дослідження стану культури мови ЗМІ та її ролі у формуванні довіри до них є надзвичайно актуальним на кожному етапі їх розвитку. Мова ЗМІ, насамперед преси, неодноразово ставала об'єктом наукової уваги, починаючи з першої половини ХХ століття. Вивчення мови української преси з 60-х років минулого століття розвивалося в кількох напрямках. Перший – нормативно-стилістичний – представлений значною кількістю праць С.Я. Єрмоленко, А.П. Коваль, М.М. Пилинського, О.Д. Пономарева, В.М. Русанівського, О.А. Сербенської, Н.М. Сологуб та ін. У межах цього напрямку мову періодики вивчають з погляду того, наскільки вона відповідає нормам літературної мови. О.А.Сербенська довела, що в мові газет віддзеркалюються тенденції розвитку загальнолітературних норм української мови. Другий напрям у вивченні мови преси, який досить активно розвивається в Україні з

70-х років ХХ століття, пов'язаний з трактуванням мови газети як особливого об'єкта. Це функціонально-стилістичним напрям, репрезентований працями таких учених, Г.М. Колесник, А.І. Мамалига, Г.М. Сагач, Л.І. Шевченко та ін.

Функціонально-стилістичний підхід передбачає вивчення закономірностей і тенденцій формування внутрішньостильових форм, з'ясування лінгвістичної природи жанрової форми, пошуки естетичних критеріїв газетної мови. Окремий напрям у дослідженні мови українських газет – історію становлення мови української преси – започаткували М.А. Жовтобрюх та Ю.В. Шевельов. Різні аспекти сучасного етапу розвитку мови української періодики (80-х – 90-х років ХХ століття) знайшли висвітлення в працях Н. Бойченко, І. Браги, Т. Коць, А. Мамалиги, О. Стишова, Н. Озерової, М. Яцимірської та інших.

Завданням нашого дослідження є вивчення зв'язку між рівнем культури мови ЗМІ та динаміки довіри до сучасного друкованого слова журналіста. Розмаїття ситуацій спілкування зумовило зміну характеру спілкування – воно позбувається жорсткої офіційності, регламентованості, стає більш розкутим, що свідчить про розвиток демократизаційних процесів українського суспільства. Однак не можемо не брати до уваги і другий бік таких стрімких і докорінних змін.

Друковане слово нині не є бездоганим, журналістські тексти не лише не позбавлені стилістичних огріхів та недоречностей, а й почасти містять банальні помилки (орфографічні, морфологічні, пунктуаційні тощо).

Сегмент мови ЗМІ у мовній системі є особливо рухомим і динамічним. Саме в мові ЗМІ насамперед відображаються соціально-ідеологічні зміни в суспільстві, фіксуються нові поняття й ідеологеми. Адресат засобів масової інформації є дійсно масовим, розпорошеним у просторі й різномірним за своїми соціальними характеристиками. Та й мова газети (як і інших ЗМІ) характеризується величезними можливостями і потужним впливом на інші сегменти літературної мови й на суспільство загалом.

Науковці виділяють низку функцій мови засобів масової інформації: інформативну, комунікативну, функцію впливу. На думку О. Кубрякової, специфіка дискурсивної діяльності в умовах масової комунікації, що насамперед виявляється в заздалегідь запланованій реакції адресата ЗМІ, свідомому викривленні інформації залежно від позиції замовника, свідчить навіть про становлення нової функції самої мови, зрозуміло, насамперед мови ЗМІ, – функції управління поведінкою великих масивів людей і маніпулювання їхньою свідомістю. Вважаємо за необхідне додати виховну, або просвітницьку, функцію формування культури мови. На думку французьких лінгвістів, основним мовним наставником, після гімназії, є преса. Чи виконує нині українська преса цю важливу функцію?

Ніхто не береться спростувати загальноприйнятту думку про особливий характер друкованого слова, його високий авторитет і впливовість на адресата. Пізніше такого авторитету починає набувати слова на радіо й телебаченні. Мову ЗМІ розглядали як офіційне джерело, як перевірену й доведену інформацію, яка не підлягає сумнівам і спростуванню. Такий соціальний стереотип, очевидно, має своїми передумовами періоди тривалої цензури усього друкованого, коли неперевірене слово не мало місця на шпальтах газет і журналів, у випусках новин на радіо й телебаченні.

Крім того, друковані тексти у ЗМІ завжди були бездоганними з точки зору мовного оформлення, відповідності чинним літературним нормам, що досягалося завдяки професіоналізму працівників редакцій і журналістів та продуманій схемі роботи над такими текстами. Хоча, як відзначав З. Партико, посилаючись на практику редагування у радянські часи й дослідження технології цього процесу, навіть при семикратній коректурі, якій підлягали відповідно до тогочасних технологічних інструкцій найважливіші видання, досягти абсолютного усунення помилок практично неможливо [2, 64]. Як стверджують науковці, 5% спотворень у тексті не знаходять ніколи [4, 80]. Однак такі помилки й спотворення текстів ЗМІ не були помітними для читачів, не чинили помітного впливу на сприйняття й оцінку читачами.

Загальноновизнаним є факт відсутності в текстів масової інформації індивідуального авторства, оскільки кожен текст створюється й опрацьовується широким колом осіб (журналістів, редакторів тощо), що відповідальні за його кінцеву якість. Однак останнім часом все частіше газетні, а інколи й журнальні тексти стають об'єктом критики – у недбалості формулювання мовних зворотів, використанні штампованих фраз, невиправданості запозичень, та й наявності банальних помилок, відхилень від літературних норм.

На думку Г. Солганік, «радянський період характеризувався закріпленням мовних і мовленнєвих норм, які набували догматичного характеру, охоплювали практично всі сфери мовного життя», однак, продовжує науковець, у газетах це зумовлювало й шаблонізацію мовлення, домінування книжної мови, переважання офіціозу.

Перебудовний період (1985 – 1991 рр.) ознаменувався стрімким і докорінним оновленням мови газети. На зміну тривалому етапу домінування одноманітності, шаблону, уніфікованості прийшла строкатість – мовна, стилістична, змістова й ідеологічна. Відсутність цензури, ідеологічних табу, жорстких стилістичних установок сприяли традиційно «розкріпаченню» унормованої мови. Тому, на думку дослідників, «багато процесів, що відбувалися в цей період в суспільстві й знайшли відображення в мові преси, можна пояснити як реакцію на газетну мову минулого, її заперечення, відштовхування від неї» [3].

Мова знайшла природний і закономірний спосіб власного перетворення, подолання сухості, книжного характеру, офіційності газетних текстів – через використання розмовних, просторічних засобів і жаргонізмів, тобто газета звернулася до мовних засобів із зниженою оцінкою, нелітературних лексичних одиниць.

Опрацювання, засвоєння, втягування в сферу літературного мовлення таких елементів можна розглядати як природний і закономірний процес демократизації мови.

Останніми роками в літературне мовлення, зокрема газетний його сегмент, входять елементи вулиці – так у матеріалах, вміщених на сторінках газети «День» фіксуємо такі лексичні одиниці: відкати;

«розсироплюючись», прикордонні й митні заморочки; у газеті «Високий замок» – балачка, зальотний, показуха та багато інших.

Однак помірно велика кількість просторічних слів, жаргонізмів та інших нелітературних елементів лібералізує, а то й розхитує літературну норму, вступає у суперечність із літературним стандартом, погіршує якість писемного мовлення, негативно впливає на формування мовних смаків читачів.

Тому проблему культури мови сучасних газет вважаємо вкрай важливою. Серед причин сучасного її стану, крім екстралінгвістичних чинників, науковцями називаються і поповнення лав журналістів людьми непідготовленими, і відсутність внутрішньої цензури, та й падіння рівня загальної культури в суспільстві тощо.

Нормативний аспект є особливо важливим саме для мови ЗМІ, оскільки вона значною мірою відповідальна за формування мовних смаків і формування літературних норм. Які уроки виносять читачі нині після прочитання газет? На жаль, нинішні газети взірцем грамотного, вишуканого, водночас зрозумілого й доступного мовлення вважати не можемо, оскільки тут і там вони тиражують ненормативне слововживання, вміщують тексти з помилками.

У лінгвістичній науці поняття помилка має велику кількість дефініцій. Так, Т.Г. Бондаренко у дослідженні типології мовних помилок та процесу їх усунення в журналістських текстах визначає помилку як аноматив, тобто таке ненормативне лінгвоутворення, що виникає в результаті невмотивованого порушення літературної норми і є наслідком неправильних мисленнєвих операцій. Автор доводить, що причини помилок у журналістських текстах можуть бути як лінгвальні, так і позалінгвальні [1]. Однак, як свідчать наукові дослідження й практика, домінантна причина таких відхилень банальна – це незнання відповідної норми, низький рівень мовної підготовки тих, хто працює над текстом перед розміщенням його на газетній шпальті.

Серед зафіксованих у сучасних україномовних виданнях помилок можна назвати:

- вживання семантично модифікованих лексем (дрібні партії товарів; вкрай змістовну розмову);

- плеонастичні й тавтологічні словосполучення (об'єднані разом сталінський і нацистський режими; з чинними на сьогодні; встигли вчасно; місяць тому назад; пам'ятатимемо і не забуватимемо; головний пріоритет; преїскурант цін; статистичні підрахунки; дублювати двічі; продовжувати далі), що виникають, зазвичай, через незнання значення слів іншомовного походження або ж у зв'язку з концентрацією уваги мовця на однакових ознаках того ж предмета, явища;

- нерозрізнення значень паронімів (як правильніше розповісти учням про Голодомор, ОУН-УПА чи інші дискусійні теми – справжня дилема; свідоцтвом цього є інтерес з боку секретаря РНБО; проблеми друкарської преси – «День»);

- використання росіянізмів, під якими розуміють механічно перенесені в українську мову з російської слова і вислови на позначення тих понять, які мають питомі (україномовні) відповідники (приймати присягу; натовська та російська системи; такі «б/у» вже не носять; начальник місцевого НКВД; ущербність авторитаризму в Росії; арочний міст; Німеччина вже розкаялася; штатський одяг; круглодобовий режим; завірити документ; життя бомжів – «День»).

Як бачимо, кількість і помилок є надмірною. Потрібна тривала й система робота, щоб впоратися із цією ситуацією. Мові й суспільству це під силу, адже потенціал мови невичерпний, а лексика виконує роль виразних, дохідливих, влучних засобів, що забезпечують образність висловлювання і спрямовані на досягнення певної мети тощо. В інноваційних же, причому не завжди позитивних, змінах у мові сучасної української преси кінця ХХ – початку ХХІ століття простежується вплив низки позамовних чинників, серед найвпливовіших можуть бути названі: демократизація суспільного життя; істотне послаблення цензури й самоцензури; державний статус української мови; задоволення практичних потреб мовців; поширення моди на певні мовні форми; пошуки нових форм і засобів експресивного вираження.

Н. І. Зикун

Список використаних джерел

1. Бондаренко Т.Г. Типологія мовних помилок та їх усунення під час редагування журналістських матеріалів: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика» / Т.Г. Бондаренко. – Київ, 2003. – 18 с.
2. Партико З.В. Загальне редагування: Нормативні основи / З.В. Партико. – Л. : Афіша, 2006. – 416 с.
3. Солганик Г.Я. О языке и стиле газеты [Електронний ресурс] / Г.Я. Солганик. – Режим доступу: [http:// www.evartist.narod.ru](http://www.evartist.narod.ru)
4. Электронная техника в процессах корректуры и редактирования. – М.: Книга, 1973.
5. Юрченко О.В. Мовна норма [Електронний ресурс] / О.В. Юрченко. – Режим доступу: [http:// www.spogad.at.ua](http://www.spogad.at.ua)

Артикуляція голосних звуків

Звук [a]. Неогублений (нелабіалізований). Утворюється при великому ротовому й малому фарингальному резонаторі шляхом відтягнення язикового тіла, зокрема задньої частини язика, помітно назад. При цьому язик займає найнижче положення у ротовій порожнині.

Звук [o]. Лабіалізований. Язик займає трохи вище положення, ніж при артикуляції [a]. Спинка язика спрямована більше до м'якого піднебіння. Кінчик язика відтягнений від нижніх зубів сильніше, ніж при [a]. Ротова порожнина зменшується в діаметрі, а фарингальна збільшується, утворюється порожнина між губами й зубами внаслідок лабіалізації.

Звук [y]. Дуже лабіалізований. Положення язика високе. Язикове тіло спрямоване вгору до м'якого або навіть до задньої частини твердого піднебіння. Кінчик язика відтягнений від передніх зубів і загнутий униз та назад. Загальна довжина резонатора (порожнини) між губами й зубами більша, ніж для [o], але вузла.

Звук [e]. Куточки губ трохи розтягнені на боки. Язикове тіло спрямоване до передньої частини ротової порожнини при одночасному піднятті передньої і середньої частини язика вгору, але дещо нижче, ніж при артикуляції [и], [і]. Кінчик язика відтягнений від нижніх зубів. Корінь язика відсунений назад більше, ніж при вимові [и], [і]. Ротова порожнина майже така, як при вимові [a].

Звук [и]. Куточки губ розтягнені на боки трохи більше, ніж при вимові [e], й притиснені до зубів. Положення язика вище, ніж при вимові [e], але трохи нижче, ніж при вимові [і]. Передня частина спинки язика опукла, основною своєю масою просунена вперед. Ротовий резонатор у передній частині дуже вузький. Порожнина глотки значно ширша, ніж ротова порожнина.

Звук [i]. Губи, утворюючи вузьку щілину, розтягнені на боки значно більше, ніж при артикуляції [и] та [е]. Уся маса язика подається виразно наперед, до передньої частини твердого піднебіння або до верхніх зубів та альвеол. Тіло язика, зібране спереду, має опуклу форму. Кінчик язика спадає круто вниз безпосередньо за нижніми зубами або ж упирається в нижні зуби. Ротова порожнина подібна до тієї, яка буває при вимові [и], але ще більш звужена в передній частині. Вимовляється напружено.

У мовному потоці звуки не ізольовані один від одного, їхні артикуляції взаємодіють, накладаються одна на одну. З мовного потоку ми виділяємо лише певні звукові типи (звукотипи) на основі типових для цих звуків ознак. Люди не могли б порозумітися, якби у їхній пам'яті не існували звукотипи, бо реальний звуковий потік завжди індивідуалізований, ускладнений нетиповими параметрами. Сприймання звуків здійснюється таким чином: звукові еталони (звукотипи) під час сприймання «накладаються» на звуковий потік до тих пір, поки не відбудеться збіг звукотипу з певним відрізком потоку. Цей збіг і є фактом сприйняття, упізнавання звука.

Взаємодія звуків у мовному потоці має не довільний характер, вона підпорядкована певним правилам, порушення яких веде до того, що слухач не може виділити із звукового потоку певний звукотип.

Артикуляція ненаголошених голосних

Традиційно вважається, що голосні звуки в ненаголошеній позиції змінюються, редукуються якісно й кількісно, тобто скорочується їхня тривалість у часі. З погляду артикуляції це можна пояснити так: скорочуючи своє звучання в часі, ненаголошені голосні не встигають повною мірою сформуватися як звук наголошений. Крім того, на редукцію голосних впливає й те, що ці звуки артикуються ненапружено, нечітко.

Дослідники відзначають, що особливо помітна редукція ненаголошених [e] і [и], які мають нахил до звуження, підвищення артикуляції.

Ненаголошений [e]. Язикова спинка піднімається трохи вище, ніж при артикуляції наголошеного [e], і якоюсь мірою наближається до ненаголошеного [и]. У кінці слова ненаголошений [e] має звужену вимову порівняно з наголошеним, але кінцевий ненаголошений [e] завжди відкритий (наприклад, у слові *бúде*).

Ненаголошений [и]. Наближення вимови ненаголошеного [и] до [e].

Ненаголошений [і]. Язик у задній частині і в корені значно відсувається назад. Куточки губів менш відтягнені назад. Ненаголошений [і] — звук переднього ряду, трохи нижчий і більш задній від наголошеного [і], менш напружений.

Ненаголошений [а]. Порівняно з наголошеним має трохи вище підняття язикової спинки та більшу просуненість її наперед. У цілому цей звук не піддягає будь-яким помітним для слуху змінам.

Ненаголошений [о]. Порівняно з наголошеним утворюється при значно вище піднятій спинці язика, що веде до зближення з

артикуляцією [y]. Це зближення відчувається на слух тільки поряд із наступним наголошеним [y] (наприклад, у слові кож^ух).

Ненаголошений [y]. Це звук більш переднього й нижчого творення проти наголошеного. Лабіалізація помітно зменшується. В цілому різниця в артикуляції ненаголошеного й наголошеного [y] не дуже значна.

Артикуляція приголосних звуків

Звуки [п], [б], [м]. Утворюються зімкненням нижньої губи з верхньою. Під час артикуляції [п] й [б] м'яке піднебіння підняте й не пропускає повітря в носову порожнину. Голосові зв'язки при творенні [п] не напружені й не дрижать. При творенні [м] м'яке піднебіння опускається й відкриває прохід до носової порожнини, тому цей звук має носове забарвлення. Уклад язика при творенні цих звуків залежить від наступного голосного чи приголосного.

Звуки [п'], [б'], [м']. Ступінь пом'якшення цих звуків незначний. Артикуляція така сама, як і для твердих звуків, за винятком положення куточків губ, які більш розтягнені, ніж під час вимови [п], [б], [м].

Звук [в]. Поширений в українській літературній вимові звук, що утворюється зближенням нижньої губи з верхніми зубами, між якими утворюється щілина, через котру й виходить струмінь повітря. Така артикуляція буває перед [и], [і] та [е], іноді перед [а] (напр.: вир, верх, вал, віл). Перед лабіалізованими [о] та [у] губно-зубна вимова цього звука українській літературній вимові не властива і трапляється рідко.

Звук [ў]. Дуже поширений в українській літературній вимові звук, що утворюється зближенням нижньої губи з верхньою, між якими залишається вузька щілина для проходження струменя повітря. Губно-губна вимова цього звука характерна для всіх позицій, у яких він може стояти. При артикуляції цього звука, як і звука [в], тон переважає над шумом, тобто звук [ў] сонорний, тому він не може переходити у звук [ф] у кінці складу чи слова, на відміну від російського [в].

Звук [ф]. Утворюється, як і [в], при зближенні нижньої губи з верхніми зубами, при цьому щілина виникає між різцями і нижньою губою. Голосові зв'язки перебувають у ненапруженому стані.

Звуки [в'], [ф']. Ступінь пом'якшення незначний. Артикуляція така сама, як для твердих звуків, за винятком положення куточків губ, які більш розтягнені.

Звуки [т], [д]. Виникають унаслідок зімкнення, що утворюється між кінчиком та передньою частиною спинки язика і верхніми зубами та альвеолами. Тильна частина кінчика язика при цьому щільно притискається до нижніх зубів. Голосові зв'язки під час артикуляції [д] вібрують.

Звук [н]. Артикуляція подібна до артикуляції звуків [т], [д]. Але звук [н] має носове забарвлення і є сонорним, тобто при вимові його голос переважає над шумом.

Звуки [т'], [д'], [н']. М'які звуки в літературній вимові мають дві артикуляції: апікально-альвеолярну, коли кінчик язика підіймається вгору і разом із передньою спинкою утворює зімкнення за зубами на альвеолах, середня спинка язика підіймається вгору, намагаючись зайняти положення, характерне для [і]; дорсально-альвеолярну, яка характеризується тим, що кінчик язика лежить біля нижніх зубів, а передня частина мовної спинки утворює зімкнення з альвеолами.

Звуки [с], [з]. Передня спинка язика утворює жолобок, причому кінчик язика впирається в нижні різці, а спинка торкається іклів та різців. По жолобку скеровується повітряний струмінь, від якого виникає характерний свистячий шум. Голосові зв'язки під час артикуляції [з] дрижать.

Звуки [с'], [з']. Артикулюються подібно до відповідних твердих із тією лише різницею, що при творенні м'яких середня спинка язика підіймається до твердого піднебіння.

Звуки [ц], [дз]. Маємо не поєднання двох звуків [т], [с] і [д], [з], а нерозривне злиття цих звуків. При вимові першого компонента [т]

або [д] утворюється зімкнення, яке не закінчується вибухом, а плавно, без паузи переходить у щілинний елемент типу [с] або [з].

Звуки [ц'], [дз']. Артикуються подібно до твердих звуків. Середня спинка язика підіймається до твердого піднебіння.

Звуки [ш], [ж]. Кінчик язика відтягається назад у порівнянні з артикуляцією [с], [з]. На язиковій спинці утворюється ширший канал, ніж при вимові [с], [з]. Губи при артикуляції цих звуків висуваються наперед. Голосові зв'язки вібрують під час вимови [ж].

Звуки [ш'], [ж']. Артикуляція така сама, як і для твердих звуків, за винятком положення середньої спинки язика, піднімається до твердого піднебіння. Ступінь пом'якшення цих звуків незначний.

Звуки [ч], [дж]. Маємо не поєднання, а злиття артикуляцій звуків [т] і [ш], [д] і [ж]. Зімкнення типу [т], [д] плавно переходить у щілинний елемент типу [ш], [ж]. Елемент зімкнення має місце не на зубах і початку альвеол, а значно вище, на твердому піднебінні, там, де утворюються [ш] і [ж]. Голосові зв'язки вібрують під час вимови звука [дж].

Звуки [ч'], [дж']. Як і всі напівм'які, творяться через підняття середньої спинки язика до твердого піднебіння. Ці звуки бувають тільки пом'якшеними.

Звук [р]. Артикулюється кінчиком язика, який загинається назад, до твердого піднебіння і торкається його краєм, вібруючи.

Звук [р']. Твориться через підняття середньої спинки язика до твердого піднебіння.

Звук [й]. Середня спинка язика підіймається до твердого піднебіння, між ними утворюється щілина. Кінчик язика знаходиться біля нижніх зубів.

Звук [л]. Кінчик язика утворює зімкнення на зубах та на початку альвеол. Спинка язика в передньо-середній частині ложкоподібно ввігнута вниз. Можлива інша артикуляція: кінчик язика загинається вгору й утворює зімкнення на альвеолах або навіть за ними, задня спинка язика опускається вниз.

Звук [л']. Кінчик язика утворює зімкнення на альвеолах, середня спинка язика підіймається до твердого піднебіння. Кінчик язика може бути пасивним, опущеним униз.

Звук [к]. Задня спинка язика підіймається до м'якого піднебіння і на рівні останніх кутніх зубів утворює з ним зімкнення. Кінчик язика тримається за нижніми зубами.

Звук [к']. Артикулюється, як і твердий звук, але з підняттям середньої спинки язика.

Звук [х]. Задня спинка язика підіймається до м'якого піднебіння і утворює широку щілину за останніми кутніми зубами. Кінчик язика тримається за нижніми зубами.

Звук [х']. Артикулюється, як і твердий звук, але середня спинка язика підіймається догори.

Звук [г]. Артикулюється так само, як звук [к], але зімкнення відбувається на рівні останніх кутніх зубів, майже там, де й при артикуляції звука [к] перед [а], наприклад, у слові кава. Під час артикуляції [г] голосові зв'язки працюють.

Звук [г]. Кінчик язика тримається біля нижніх зубів під час артикуляції ізолюваного звука. Положення ж язика визначається наступним звуком. Губи трохи розтягнуті. Відбувається зближення задньої стінки фаринкса й кореня язика. Голосові зв'язки вібрують, струмінь повітря швидко й різко проходить через глотку.

Звук [г']. Артикулюється так само, як і твердий звук, але середня спинка язика підіймається догори.

Культура спілкування тележурналіста

(цитатний план за А. О. Капелюшним)

1. Типові психологічні помилки:

1. Активізація гості студії (чи інтерв'ююваного під час збирання матеріалу для журналістського твору) через навмисне його (гостя) провокування, принижування, через глузування з його діяльності чи з його професії, внаслідок чого гість (інтерв'юований) замикається в собі в той час, як інші люди після таких журналістських провокувань, навпаки, найповніше розкривалися, розговорювалися, дискутували перед телекамерою.

2. Застосування стандартного підходу до інтерв'ююваного (неврахування його психології, його індивідуальних рис як особистості).

3. Прагнення самоутвердитися через приниження гостя студії (інтерв'ююваного), продемонструвати свої найкращі риси на тлі найгірших рис інтерв'ююваного.

4. Перетворення інтерв'ю на монолог журналіста, якого не цікавить особистість запрошеного в студію, його думка.

5. Перетворення інтерв'ю на монолог гостя студії, далекого від інтересів глядацької аудиторії, від особливостей її психології сприйняття (коли гість студії настільки захоплений предметом розповіді, що гадає, ніби він так само цікавить усіх людей навколо). Надмірна делікатність журналіста в цій ситуації (журналіст не перериває розповідь гостя студії), особливо тоді, коли інтерв'юований - високопоставлений чиновник, спричиняє в аудиторії несприйняття обох.

6. Занадто впевнена поведінка журналіста перед телекамерою, що тільки підкреслює невпевненість гостя, який уперше потрапив у незвичну для нього обстановку.

7. Невпевненість журналіста, яка передається гостеві студії.

8. Часта зміна формату передачі, що не дозволяє глядачам (слухачам) до неї звикнути.

9. Недостатня уважність до «дрібниць», що призводить до неточностей в ефірі, до помилок у газеті (лишаються невиправленими «помилки набору»),

10. Помилки занадто великої активності автора (багатослівність, пропускання необхідних ланок у ланцюзі роздумів тощо).

11. Помилки втомленості автора (повтори, неточність у слововживанні, в аргументуванні тощо).

12. Помилки браку творчої уяви в автора, творчого підходу до написання тексту (стандартизованість викладу, робота за схемою, побоювання, комплексування в разі потреби відійти від знайомої схеми тощо).

13. Помилки під час перекладу «внутрішньої мови» на «зовнішню» (зредукованість ланок у ланцюзі роздумів - див. також тут п. 10, виникнення непередбачуваних самостійних слів на стикові двох слів у мовленні на радіо й на телебаченні, пропускання логічних суб'єктів та обставинних концентрів і оперування переважно логічними предикатами).

14. Недостатня популярність викладу як наслідок невдалого перекладу з «внутрішньої мови» на «зовнішню», нерозв'язання основної суперечності творчого процесу - суперечності між думкою і словом, між індивідуальним (автор) і соціальним (маса читачів, слухачів, глядачів).

15. Відсутність суспільно важливої діяльності журналіста, внаслідок чого виникає байдужість автора, поверховість у сприйнятті явищ дійсності й висвітленні їх у ЗМІ, нігілізм.

16. Неглибоке усвідомлення тексту позаштатного автора чи слів людини, в якій журналіст бере інтерв'ю, внаслідок пасивного сприймання цього тексту, а не активної роботи над ним.

17. Застосування методів антиципації там, де без них можна обійтися, надто підозріле ставлення до тексту, до фактів і явищ дійсності, безпідставне прагнення передбачити перебіг подій, розвиток думки інтерв'юйованого і задати випереджувальне запитання чи зробити заздалегідь певні висновки, внаслідок чого

глядач (слухач) потрапляє в полон схеми під час сприймання тексту чи явищ дійсності.

18. Неврахування на ТБ психології домашнього сприймання телепередач.

19. Нехтування особливостями впливу на слухача сили звуку (скажімо, неврахування того, що голосна розповідь дратує, а тиха змушує напружувати слух).

20. Менторський тон ведучого теле- чи радіопроеграми замість спокійного, врівноваженого тону, який найбільше імпонує слухачам.

21. Зловживання інтимними інтонаціями на ТБ, неврахування того, що телебачення й так за своєю специфікою інтимне.

22. Мовлення ведучого телепрограми, інтонаційно й за тональністю розраховане на масову аудиторію (наслідок неврахування специфіки ТБ як засобу масової інформації, його інтимності).

23. Неврахування тієї особливості психології сприймання теле- й радіотексту, за якою увага слухачів, глядачів з перебігом передачі притупляється, і, щоб активізувати сприймання, необхідно використовувати перебивки, «розряджати» передачу.

Типові помилки в інтерв'юванні

(під час збирання інформації та в прямому ефірі):

1. Журналістське незнання предмета інтерв'ю та не встановлення через це контакту з інтерв'юваним.

2. Задавання некваліфікованих, примітивних, елементарних запитань, для відповіді на які не треба було запрошувати до студії висококваліфікованого фахівця в певній галузі, оскільки на них міг би відповісти будь-який початківець, студент першого курсу, - наслідок незнання азів галузі, що з нею пов'язаний предмет розмови.

3. Нав'язливе демонстрування слухачам (глядачам) своїх знань, нерідко почерпнутих з популярного посібника й тому спрощених, нехтування при цьому думкою фахівця - гостя студії.

4. Надмірне захоплення власним мовленням, задовгі монологи інтерв'юера, які перетворюють гостя студії на звичайного свідка блискучих монологів журналіста.

5. Виконання інтерв'юером ролі статиста при гостеві студії, який виголошує довгі монологи.

6. Переведення (під впливом монологу гостя студії) розмови на іншу тему.

7. Неузгодженість дій кількох ведучих передачі (переважно ток-шоу).

8. Невиправдана структура запитання журналіста: переважно довге запитання, на яке гість студії має відповісти тільки «так» або «ні».

9. Відсутність попередньої розмови з гостем студії перед прямим ефіром, унаслідок чого розмова в ефірі відбувається мляво, бо журналіст ніяк не може виявити питання, яке цікавить гостя, а гість по декілька хвилин думає над кожною відповіддю.

10. Прихід гостя до студії перед самим прямим ефіром, через що він не освоївся з обстановкою і розглядає під час передачі телеапаратуру, інтер'єр студії.

11. Незнання інших колег, які пишуть на ці ж теми, роблять такі самі передачі, необізнаність з їх досвідом, з досвідом попередників, унаслідок чого виникає ситуація, коли гість демонструє більшу обізнаність у журналістиці, ніж інтерв'юер.

12. «Обігравання» прізвища гостя студії чи людини, відсутньої під час розмови.

13. Проведення опитування на вулиці, після якого під час монтажу вирізано всі «зайві» думки й залишено тільки одну - «потрібну».

14. Тенденційна постановка запитань, на які можлива («потрібна») відповідь.

15. Неготовність репортера задавати додаткові запитання в тому разі, якщо його не задовольнила відповідь на основне.

16. Демонстрування надмірної уваги до кожного слова гостя студії, внаслідок чого він починає довго обдумувати кожне свої слово.

17. Відволікання уваги інтерв'ююваного, коли, скажімо, кореспондент робить записи, а гість студії має змогу їх читати, коли в студії хтось робить зайві рухи, жестикулює тощо, а інтерв'юований починає за цим стежити.

18. Непродумання ключових запитань, невизначення напрямів, основної лінії, структури інтерв'ю.

19. Втрата зорового контакту з інтерв'юованим на тривалий час.

20. Читання запитань із блокнота.

21. Постановка одразу декількох запитань, після чого співрозмовник або розгублюється, не знаючи, на котре з них відповідати, або, відповівши на перше, не може згадати, про що йшлося в другому.

А. О. Капелюшний
Редагування в засобах масової комунікації. – Львів, 2005

Вправи

Вправа 1. Поставте наголос у словах: *листопад, одинадцять, український, сільськогосподарський, каталог, бюлетень, видання, центнер, квартал, черговий, цемент, разом, псевдонім.*

Вправа 2. виправте ненормативні вислови: *пропозицію одобрили, шарикова ручка, виключити телевізор, пряме включення, зйомка прихованою камерою, закрити двері, біжуча стрічка.*

Вправа 3. Продовжіть письмово вислів К.Станіславського із книги “Робота актора над собою”. Аргументуйте своє розуміння призначення справжнього діловода у суспільстві.

“Справжній священнослужитель у всяку хвилину свого перебування в храмі відчуває в ньому наявність вітара. Справжній актор повинен завжди почувати в театрі близькість сцени”. Справжній діловод, на мою думку...

Вправа 4. У поданих реченнях знайдіть мовленнєві помилки, пов’язані з неправильним вживанням слів. Доберіть необхідні слова.

- *Справжній рицар ніколи не робить зло заради вигоди.*
- *Серед подвижників видатних полководців багато імен залишилося невідомими.*
- *Моє уявлення змальовує вулиці стародавнього міста.*
- *Загамувавши подих, ми слухали незвичайний голос співця.*
- *У старих знайомих нарешті з’явився привод для зустрічі.*
- *Він пересувався скоро, опираючись на міцну парасольку.*

Вправа 5. Запишіть текст, добираючи з дужок найбільш точне слово. Мотивуйте свій вибір.

Був травень, ніч (стояла, була) погідна, місячна; де-не-де білими сніговими вогниками (переблискували, мигтіли, блимали) зірки, але їх було мало, і світло їхнє здавалося сліпим і німим у (повені, поводі) місячного (сяйва, світла, блиску). На узбіччі горбилася весна, й по її поплилому донизу (гіллю, віттю, галуззю) збігав безшелесним

потоким примарний блиск, і в тому блиску відчувався (подих, повів) (неживого, мертвого): наче верба була опромінена мертвим усміхом. Я підійшов до неї, зірвав листок і коли підносив до (вуст, губів), щоб відчути смак молоді гіркоти, то на (довгастому, видовженому) листку (тремтіло, дрижало) (довгасте, видовжене) сиве сяння (Є.Гуцало).

Вправа 6. Розкрийте дужки, утворюючи словосполучення. Дотримуйтесь точності мовлення.

1. Школа, слух (музичний, музикальний). 2. (Житель, мешканець) будинку, України. 3. (Квиток, білет) на поїзд, на екзамені. 4. (Ставлення, відношення) до людей, між людьми. 5. (Пам'ятка, пам'ятник) архітектури, Т.Шевченкові. 6. (Поштовий, абонементний) скринька, ящик. 7. (Котрий, скільки) годин. 8. (Дефекти, недоліки) у роботі, у приладі.

Вправа 7. Опишіть максимально точно зовнішність Вашого однокурсника, використовуючи якісні прикметники. Прочитайте опис уголос. Чи впізнали Ваші друзі, про кого йдеться?

Вправа 8. Поясніть, чому у наведених словосполученнях немає логічності. Від чого це залежить? Виправте помилки.

Дуже синюватий, зовсім лисий, трохи чистісінький, надзвичайно злющий, забагато добрий, сильно смугастий, дуже далеченько, надто зеленуватий, білувата синява, цукрова сіль, солодкувата кислота.

Вправа 9. Знайдіть порушення логічності у наведених нижче реченнях. Відредагуйте речення і аргументуйте виправлення.

1. Ми радіємо і гордимся успіхами наших спортсменів. 2. Погода була холодна, сіра і пасмурна. 3. Роман чекав ранку і коли всі прокинуться. 4. У святкуванні ювілею письменника взяли участь учні і молодь. 5. Шевченко писав вірші, поеми, повісті і прозу. 6. Мене не тільки цікавлять тварини, але і собаки. 7. Він почав займатися малюванням і намалював багато картин. 8. В українській мові вимова не збігається з написанням.

Вправа 10. Виконати, тримаючи праву руку на верхній частині живота, а ліву – на нижніх ребрах (з метою контролю за глибиною дихання).

- вдихнути наявне в легенях повітря (губи «трубочкою»)
- вдихнути через ніс на рахунок 1-2-3 (діафрагма опускається, верхня частина живота напинається)
- розширити грудну клітку, «розсуваючи» ребра (1 сек)
- «підтягти» нижню стінку живота (1 сек.)
- затримати дихання (1 сек)
- видихнути через рот на рахунок 1-2-3-4-5
- зробити короткий вдих ротом і носом, видихнути на рахунок 1-2-3-4-5
- знову короткий вдих - видихнути на рахунок 6-7-8-9-10
- вдих - видих 11-12-13-14-15
- вдих - видих 16-17-18-19-20. Повторити кілька разів. Поступово повітря можна затримувати довше, видихаючи на рахунок 1-7, 8..., домагаючись, щоб вистачало повітря на цей і (довший) рахунок.

Вправа 11. Промовити фразу: «І на оновленій землі врага не буде супостата, а буде син, і буде мати, і будуть люди на землі». Визначте місця вдиху і видиху, кількість вдихів-видихів.

Вправа 12. Вихідне положення, що й у попередній вправі. Закріпивши звуки [м], [л], [н], приєднуємо до них голосні [і], [е], [а], [о], [у], [и]. Вимовити плавно і на розтяг, ніби наспівуючи:

ммі, мме, ммє, мма, ммo, мму, мми;

ллі, лле, ллє, лла, лло, ллу, лли;

нні, нне, ннє, нна, нно, нну, нни і т.д.

Після наспівного звучання вимовте мовленнєвим способом: Мам! Мем! Мом! Мум! Мим! Мім! без напруження, зберігаючи свободу і легкість.

Вправа 13. Розвиток висоти голосу.

Вихідне положення: сісти, плечі розвернути, голову тримати прямо. Зробіть глибокий вдих і порахуйте від 1 до 10 на найнижчій для вас ноті; потім — вище на один тон, ще вище і так до найвищої для вас нот. Потім починайте читати по гаммі від найвищої ноти до найнижчої. Дихання беріть перед кожним рахунком. Користуйтеся диктофоном для корекції вимови і висоти голосу.

Вправа 14. Розвиток сили голосу.

Вихідне положення те саме. Зробіть глибокий вдих і порахуйте від 1 до 10 спочатку пошепки, тоді — трохи голосніше, ще голосніше і т.д. До крику не доводьте. Потім навпаки: спершу — голосно, тоді тихіше, ще тихіше і т.д. Дихання беріть перед кожним рахунком. Користуйтеся диктофоном для корекції зміни сили голосу.

Вправа 15. Розвиток злетності голосу.

Щоб голос було чути на значній відстані, в усіх кутках кімнати, залу, необхідно вміти на неголосному звучанні «посилати» звук удалину. Для тренування краще брати вірш із короткими рядками. Перші два рядки вимовляйте на зручній для вас середній висоті звучання, два наступні — тихіше на тій же висоті тону, що й перші два рядки, наступні два рядки — голосніше, але знову на середній висоті і т.д. Текст читайте не з виразною інтонацією, а з однаковою протяжністю. У пропонованому творі зобразимо таким способом перші два рядки:

Розвивааайся лоозо боорзо,
Зелееена діброово!
Оживааає помертвіііла
Прирооода на ноово.

Оживає, розкриває
Пути зимовії
Обновляєсь в свіжі сили
Й свіжії надії.

Зеленійся, рідне поле,
Українська ниво!
Підоймися, колосися,
Достигай щасливо!
І щоб всяке добре сім'я
Ти вовік плекала,
І щоб світу добра служба
З твого плоду стала!

(І.Франко «Веснянки»)

Вправа 16. Розвиток темпу мовлення.

Для розвитку темпу мовлення починайте читати вірш І.Франка «Чого являєшся мені у сні?» повільно, поступово пришвидшуючись і, нарешті, швидко (подібно до того як потяг набирає швидкості і вже мчить на повну). Запишіть власне читання на диктофон. Проаналізуйте своє виконання щодо зміни темпу читання.

Чого являєшся мені у сні?
Чого звертаєш ти до мене
Дуже повільно Чудові очі ті ясні,
Сумні,
Немов криниці дно студене?

Чому уста твої німі?
Який докір, яке страждання,
Повільно Яке несповнене бажання
На них, мов зарево червоне,
Займається і знову тоне
У тьмі?

Чого являєшся мені у сні?
В житті ти мною згордувала,
Швидко Моє ти серце надірвала,
Із нього визвала одні
Оті ридання голосні —
Пісні.

В житті мене ти й знати не знаєш,
Швидко Ідеш по вулиці — минаєш,
Вклонюся — навіть не зирнеш
І головою не кивнеш.

Хоч знаєш, знаєш, добре знаєш,
Як я люблю тебе без тям,
Повільно Як мучусь довгими ночами
І як літа вже за літами
Свій біль, свій жаль, свої пісні
У серці здавлюю на дні.

О ні!
Швидше Являйся, зіронько, мені
Хоч в сні!

В житті мені весь вік тужити —
Не жити.
Ще швидше Так най те серце, що в турботі,
Неначе перла у болоті,
Марніє, в'яне, засиха, —

Хоч в сні на вид твій оживає,
Повільно Хоч в жалощах живіше грає,
По-людськи вільно віддиха,

І того дива золотого
Швидко Зазнає, щастя молодого,
Бажаного, страшного того
Гріха!

(І.Франко «Чого являєшся мені у сні?»))

Вправа 17. Тренування нижньої щелепи. Необхідною умовою чіткого, гарного мовлення є вміння правильно відкривати рота. Це пов'язано із роботою нижньої щелепи.

Вихідне положення: голову тримаєте прямо, підборіддя у звичайному положенні, губи зімкнуті. На рахунок «один» щелепа опускається на відстань ширини двох пальців (середнього і вказівного), язик лежить вільно, його кінчик — у нижніх різців; губи зберігають округлу форму, зуби не показуються. Тренуючись, слідкуйте за тим, щоб голова не нахилилася, вся увага повинна бути зосереджена на опусканні щелепи. На рахунок «два» фіксуємо відкрите положення рота; на «три» рот закрийте. Вправу повторювати 6 разів поспіль.

Вправа 18. «П'ятачок» (тренування губних м'язів). Вихідне положення: зуби зімкнені, губи у звичайному спокійному стані.

На рахунок «один» губи зібрати в «п'ятачок», потім, намагаючись не розмикати «п'ятачка», робити кругові рухи: вправо, вниз, вліво, вверх. Повторіть це 3-4 рази, після чого виконати цю вправу зліва направо.

Вправа 19. «Почухування».

Нижні зуби торкаються верхньої губи і легко почухують її, потім те саме роблять верхні зуби, торкаючись нижньої губи. Вправу повторіть 3-4 рази.

Вправа 20. Тренування м'язів язика. Вихідне положення: рот відкритий, язик лежить плоско, кінчик язика біля нижніх передніх різців.

На рахунок «один» кінчик язика підіймається до верхніх передніх зубів; на рахунок «два» язик опускається у вихідне положення; на рахунок «три» кінчик язика підіймається до альвеол; на рахунок «п'ять» кінчик язика за альвеолами; на «шість» — вихідне положення. Вправу повторіть 3-4 рази.

Вправа 21. Промовте у швидкому темпі звукосполучення.

Ус-ус-ус-ус-ус, ул-ул-ул-ул-ул, ас-ас-ас-ас-ас, ем-ем-ем-ем, ок-ок-ок-ок, іт-іт-іт-іт, ар-ар-ар-ар, іф-іф-іф-іф, ит-ит-ит-ит, рам-рам-рам-рам.

Вправа 22. Навчіться говорити скоромовки, стежачи за артикуляцією.

Ой збирала Маргарита маргаритки на горі, розгубила Маргарита маргаритки на дворі.

Проміняла Парася карася на три пари чистокровних поросят, ой побігли поросята по росі, простудились поросята, та не всі.

Прийшов Прокіп – кипів окріп, пішов Прокіп – кипить окріп, як при Прокопі кипів окріп, так і без Прокопа кипить окріп.

Протокол про протокол протоколом запротокольований.

Ткач тче тканини на хустки Ірині.

Фараонів фаворит на сапфір зміняв нефрит.

Чом чорним чорнилом чорніє рядок?

Риє рилом рів рівненько порося до рівчака.

Щастя щире шириться щосили.

Галька Гальці гальки назбирала.

Жук жовтий жолобом жорен повзе.

Вправа 23. Проставте наголоси, поясніть значення і функціонування наведених пар слів і визначіть роль наголосу в словорозрізнені.

Атлас – атлас, броня – броня, заняття – заняття, запал – запал, західний – західний, лікарський – лікарський, правильний – правильний, малиновий – малиновий, гаванський – гаванський, плюсовий – плюсовий, вершковий – вершковий, гладкий – гладкий, консерваторський – консерваторський, неперехідний – неперехідний, хаос – хаос, Батьківщина – батьківщина, адресний – адресний, якось – якось, ядерний – ядерний, шкода – шкода, зерно – зерно, прошу – прошу, варення – варення, верхом – верхом, вигідний – вигідний, видання – видання, видати – видати, зараз – зараз, грядки – грядки,

дерен – дерен, туга – туга, ніде – ніде, нікуди – нікуди, ніколи – ніколи.

Вправа 24. Прочитайте вголос текст, визначіть місце і функцію словесного і логічного наголосів.

А в кого краще?

Другий рік поспіль, за звітом Світового банку, перше місце у глобальному рейтинговому списку 178 країн посідає Сингапур. За ним ідуть Нова Зеландія, США, Данія, Великобританія, Канада, Ірландія, Австралія, Ісландія, Норвегія, Японія, Фінляндія, Швеція, Таїланд, Швейцарія... Саме ці країни найефективніше розвиваються.

Із ближчих країн до лідерів належать, зокрема, Естонія (17 місце), Грузія (18), Латвія (22), Литва (26), Словаччина (32), Вірменія (39), Угорщина (45), Болгарія (46), Румунія (48). А Україна, нагадаємо, – лише

139-та. І коли ми дивуємося, чому Румунію прийняли в Євросоюз, а нас ні, то ось вам і відповідь на це запитання.

Євгенія Романів (Із газети)

Вправа 25. Підготуйте партитуру інформаційної замітки. Прочитайте вголос, слідкуючи за правильною артикуляцією.

Курси іконопису

В українському католицькому університеті 20 жовтня запрацює суботня іконописна школа.

Відвідувачі цієї школи вчитимуться іконопису за давньою технікою, яку використовували в Західній Україні у XIV – XVI століттях.

“Навчання триватиме з 20 жовтня по 29 грудня, – розповідає Соломія Тимо, викладач Українського католицького університету: – Заняття відбуватимуться щосуботи і складатимуться з теоретичних лекцій та практичних занять. Одну годину триватиме літургія для наших слухачів, півтори години – теоретичні лекції і чотири години – практичні заняття”.

В іконописній школі можуть навчатися всі охочі. “І навіть ті, хто не вмє малювати, – каже пані Тимо. – Передбачається створення

двох підгруп: початкового рівня та вищого, залежно того, наскільки ознайомлені учасники школи з іконописом”.

За один семестр відвідувачі школи мають скопіювати старовинну ікону чи фрагмент ікони на аркуші формату А3. Після закінчення школи її учасники отримують сертифікати, а також власноруч написану ікону. А ті, хто бажатиме удосконалити навички іконопису, зможуть відвідувати заняття ще й під час весняного семестру.

Богдан Мартиник (Із газети)

Вправа 26. Орієнтуючись на знаки партитури тексту, прочитайте уривок із твору Яреми Гояна «Сповідь перед матір'ю». Використайте мелодії злету і спаду (підвищення і пониження голосу), позначені стрілками після слів, у яких змінено мелодії.

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною ↑ і помолимося, як Матері ↓ Божій.

Станемо на коліна перед Матір'ю ↑ і душею засвітимось праведно ↓, як на сповіді.

Станемо на коліна перед Україною ↑ — і виростемо духом аж до небес ↓ .

Є на світі одна Україна ↑, як тільки одна є в нас мати ↑ , і їй наша найсвятіша, дитинна любов ↓ !

Прочитайте уривок, змінюючи силу голосу (слідкуйте за вказівками у дужках перед реченнями).

(Голосно) Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною ↑ і помолимося, як Матері ↓ Божій.

(Тихіше) Станемо на коліна перед Матір'ю ↑ і душею засвітимось праведно ↓, як на сповіді.

(Так само) Станемо на коліна перед Україною ↑ — і виростемо духом аж до небес ↓ .

(Голосно) Є на світі одна Україна ↑, як тільки одна є в нас мати ↑ , (голосно) і їй наша найсвятіша, дитинна любов ↓ !

Прочитайте кожне речення в запропонованому реєстрі. Звертаючись до порад Р.Черкашина, визначте природний для Вас тон і запам'ятайте його.

Станемо на коліна перед Матір'ю-Україною ↑ і помолимося, як Матері ↓ Божій. (низький реєстр)

Станемо на коліна перед Матір'ю ↑ і душею засвітимось праведно ↓, як на сповіді. (середній реєстр)

Станемо на коліна перед Україною ↑ — і виростемо духом аж до небес ↓. (середній реєстр)

Є на світі одна Україна ↑, як тільки одна є в нас мати ↑, і їй наша найсвятіша, дитинна любов ↓! (високий реєстр)

Вправа 27. Використовуючи знаки партитури, підготуйте текст (на ваш вибір) для виразного читання. Запишіть на диктофон своє читання і проаналізуйте артикуляцію і властивості голосу (силу, висоту, гнучкість, помітність). Чи відчувається у тембрі гугнявість, хриплість, верескливість? Прочитайте текст вголос для однокурсників і вислухайте їхні висновки та зауваження.

Словник ключових понять курсу

Артикуляція – робота органів мовлення (язика, губ, м'якого піднебіння, голосових зв'язок, нижньої щелепи) у процесі мовотворення; вони дають основу для вироблення дикції, зумовлюють виразність вимови.

Висловлювання – мовленнєва одиниця, характеризується комунікативною спрямованістю, інтонаційним оформленням і ситуативним значенням. Висловлювання, як актуалізована одиниця комунікації, обов'язково має свій інтонаційний малюнок. Висловлювання – об'єкт прагматичного синтаксису, предметом якого є комплекс проблем, пов'язаних із мовцем і адресатом, їх скоординованістю у процесі комунікації (чітка та прихована мета висловлювання, мовленнєва тактика, оцінка мовної компетенції слухача, ставлення мовця до сказаного тощо).

Висота тону – якість звуку, що зумовлена чистотою коливання голосових зв'язок за одиницю часу. Одиницею висоти в герц (Гц), який дорівнює одному коливанню в секунду. Чим більша кількість коливань за одиницю часу, тим вищий звук. Вухом людини сприймає звуки в діапазоні від 16 до 20000 Гц.

Голос – звуковий потік, зумовлений дрижанням голосових зв'язок (у гортані) унаслідок проходження струменя видихуваного повітря, дієвий компонент звукового мовлення, результат складної фізіологічної та психічної діяльності людського організму; стимулюється інтелектом мовця, його емоціями, волею.

Державна мова – закріплена традицією або законодавством мова, вживання якої обов'язкове в органах державного управління та діловодства, громадських органах та організаціях, на підприємствах, у закладах освіти, науки, культури, у сферах зв'язку та інформатики.

Дикція – чітка, виразна вимова звуків, звукокомплексів, складів, слів. Дикція передбачає артикуляційну точність, вкортованість артикуляційної бази, добре активізує процес спілкування, дає змогу зосередитися на змісті, уникнути двозначного розуміння. Дикційна нормативність – важливий компонент культури мови.

Діалог – це обмін висловлюваннями-репліками між адресантом і адресатом.

Емфатичний наголос – виділення важливої за значенням частини висловлення (групи слів, слова і навіть частини слова) з метою передачі емоційного стану мовця. Найчастіше виявляється своєрідною мелодикою, подовженням наголошеного (іноді ненаголошеного) звука.

Енклітика – слово без наголосу, яке стоїть після слова з наголосом, утворюючи з ним акцентну єдність: *на ніч, межі очі, нагорóджений був*.

Звук – членороздільний елемент мовлення, утворений за допомогою мовних органів, відрізок мовного потоку, що утворюється за одну артикуляцію.

Інтенсивність мовлення – сила вимови звуків, слів, мовних тактів, що залежить від амплітуди коливання голосових зв'язок і пов'язана з особливостями

мовного дихання, підсиленням чи послабленням видиху (густоти потоку видихової енергії).

Інтонація – ритмічно-мелодійна особливість мовлення, різні співвідношення кількісної зміни тону, тембру, інтенсивності, довготи звуків, які слугують для передачі змістових і емоційних відмінностей висловлювань. Інтонацію творять: а) підвищення і зниження голосу, б) паузи, в) наголоси (логічні, психологічні, емоційні, ритмічні).

Культура мови – мовознавча наука, яка на основі даних лексики, фонетики, граматики, стилістики формує критерії усвідомленого ставлення до мови й оцінювання мовних одиниць і явищ, виробляє механізми нормування та кодифікації.

Культура мовлення – це лінгводидактична наука, яка вивчає стан і статус норм сучасної літературної мови в конкретну епоху та рівень лінгвістичної компетенції сучасних мовців, соціальний і особистісний аспекти їх культуромовної поведінки.

Літературна мова – це унормована мова суспільного спілкування, зафіксована в писемній та усній практиці. Літературна мова – оброблена та зразкова форма мови етнічного колективу, найдосконаліший різновид загальнонародної мови, сформований на

традиції писемної мови й уживаний на цілій мовній території та в основних сферах суспільного життя, а саме: у науці, літературі, мистецтві, у навчальних закладах, у державній адміністрації, армії, спорті та ін.

Логічний наголос – важливий складник інтонації. Він використовується свідомо для виділення певного слова, яке адресант вважає найважливішим; логічний наголос впливає на сенс повідомлення.

Мелодика мовлення – основний компонент інтонації. Мелодика організовує фразу, розмежовуючи її на синтагми та ритмічні групи, одночасно пов'язуючи її частини, і розрізняє комунікативні типи висловлювання (запитання, спонукання, розповідь, оклик) і виділяє найважливіший уривок висловлювання; слугує для вираження емоції, модальних відтінків, іронії підтексту. При лінгвістичному аналізі мелодики враховують мелодичні діапазони, інтервали, ступінь підвищення та пониження тону.

Милозвучність (евфонія) – характерна риса українського усного мовлення. Досягається через збалансоване вживання звуків – голосних/приголосних, дзвінких/глухих, м'яких/твердих; текст не повинен бути перевантажений словами, у яких є збіг важких для вимови чи неприємних для слуху звуків, а також словами, однаковими звукокомплексами.

Мова – основна характерна ознака і символ нації. Мова – це продукт людини (створена людиною), який постійно розвивається й удосконалюється її носіями. Основна функція мови – бути засобом спілкування, засобом збереження і передачі інформації в часі та просторі. Мова є спільною для всіх її носіїв, вона живе тільки у мовленні. Тобто мова – найважливіший засіб спілкування людей, засіб вираження і передачі думок, почуттів, волевиявлень.

Мовлення – це конкретне говоріння, що відбувається в часі й має звукову (зокрема і внутрішнє проговорювання) чи писемну форму. Мова реалізує свою комунікативну та інші функції лише через мовлення, під яким розуміють і сам процес говоріння (мовленнєва діяльність), і його результати (мовленнєві твори). Мовлення активне і

динамічне, суб'єктивне, є виявом вільної творчої діяльності індивіда, відображає його компетенцію.

Мовна норма – це сукупність найбільш традиційних реалізацій мовної системи, повторюваних, відібраних і закріплених у процесі спільної комунікації. Норми надають мові характеру впорядкованості та загальної обов'язковості.

Мовна освіта – процес і результат навчально-пізнавальної діяльності, спрямованої на засвоєння мови з метою комунікації, на мовленнєвий, розумовий і естетичний розвиток особистості. Мовна освіта пропагує вивчення не лише рідної мови, а й інших мов. Вона тісно пов'язана з мовним вихованням.

Мовна ситуація – це притаманний суспільству спосіб задоволення мовних потреб за допомогою однієї або кількох мов.

Мовне виховання – формування естетичної сприйнятливості до цінностей світової культури й осмислення серед них місця культури свого народу. Мовне виховання розпочинається з родини і триває все життя.

Мовленнєва поведінка – використання мови учасниками спілкування в конкретній ситуації відповідно до їхніх рівнів комунікативної та мовленнєвої компетенцій.

Мовні помилки – відхилення від чинної мовної норми, санкціонованої у середовищі, що визнане як культурне, у середовищі, де плекають гарну літературну мову, дбають про функціонування естетично досконалих текстів. Причини мовних помилок: необізнаність із всеукраїнською мовною нормою, недостатнє піклування про нормативність власного мовлення, інертність, байдужість у ставленні до проблем культури рідної мови.

Мовний етикет – це сукупність правил мовної поведінки, які репрезентуються в мікросистемі національно специфічних стійких формул і виразів у ситуаціях установаження контакту зі співбесідником, підтримки спілкування в доброзичливій тональності. Ці засоби ввічливості зорієнтовані на вираження поваги до співрозмовника та дотримання власної гідності. Вони є органічною частиною культури спілкувальних взаємин, соціальної культури загалом.

Мовленнєвий етикет – реалізація мовного етикету в конкретних актах спілкування, вибір мовних засобів вираження. Мовленнєвий етикет – поняття ширше, ніж мовний етикет і має індивідуальний характер. Мовець вибирає із системи словесних формул найбільш потрібну, зважаючи на її цінність.

Модуляція – перехід від однієї тональності до іншої (в музиці); зміна тональності, а також зміна сили, висоти і тембру голосу. Як зауважує Леонардо да Вінчі, модуляція – це напрекрасніша з усіх чарівних рис красномовства. Це музика мовлення.

Монолог – це мовлення однієї людини, якому властиві значні за розміром відрізки тексту зі змістовною та структурною завершеністю.

Наголос (акцент) – фонетичне явище, за допомогою якого виділяємо відповідний склад з-посеред інших складів у слові чи певний компонент у реченні. Характер наголосу, його місце, сила пов'язані з ритмом та мелодикою мовлення. Виділення частин слова, певного слова чи вислову може бути за допомогою: зміцнення артикуляційної сили голосу; піднесення висоти тону; сповільненої вимови слова чи фрази та ін.

Національна мова – це мова певного народу в усіх її виявах: літературна мова, діалекти, територіальні й соціальні жаргони, просторіччя.

Норма літературної мови – це сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються її носіями як зразок суспільного спілкування в певний період розвитку мови і суспільства. Мовними нормами повинні володіти всі носії української мови. Вони є єдині та загальнообов'язкові. Мовні норми встановлюються суспільно мовною практикою народу, відшліфовуються майстрами слова різних стилів, обґрунтовуються мовознавчою наукою і узаконюються певними урядовими і науково-освітніми актами.

Органи мовлення – мовний апарат, органи людини, що беруть участь в утворенні звуків. Сюди входять мовленнєві центри мозку; системи, які координують дії всіх органів; голосові органи, резонатори; органи сприйняття мови – усної і писемної.

Партитура тексту – підготовлений за допомогою загальноприйнятих знаків запис тексту, призначеного для виголошення. Відзначають словесні наголоси, сильні логічні наголоси, піднесення й спади мелодії, паузи, подають зауваження про темп мовлення, продумано визначаючи загальний інтонаційний малюнок .

Пауза – перерва у мовному потоці, в артикуляції органів мовлення. У мовленні пауза пов'язана з мовно-комунікативними причинами: закінчення процесу мовлення або певного мовленнєвого відтинка (синтаксична пауза), потребою часу для обдумування, добирання належного слова, фрази (пауза хезитації), для увиразнення, виділення наступного тексту (емфатична пауза), перерва у мовленні з психологічних причин (емотивна (психологічна) пауза). Пауза може бути зумовлена і фізіологічною причиною – потребою зробити вдих (так звана люфт-пауза). За тривалістю здебільшого виділяють три види пауз: короткі, середні й довгі (при докладнішому аналізі – також найкоротші й найдовші).

Просодичні елементи – ритміко-інтонаційні елементи мовлення (мелодика, відносна сила вимови слів та їх частин, співвідношення відрізків мовлення за довготою, загальний темп мовлення, паузи, загальне темброве забарвлення тощо), які організують мовлення, протиставляючи одні частини мовного потоку іншим.

Полілог – це розмова між декількома особами.

Письмове мовлення. Цей вид має багато кодів: ідеографічне письмо, ієрогліфічне, фонемне письмо. Письмове мовлення має два напрямки: 1) письмо як письмове вираження думки; 2) читання. Письмо – це процес, дія, перекодування змісту думки з коду мислення на графічний, літерний код. Проміжною ланкою перекодування служить фонема. Письмо – це: а) підготовка, формування висловлювання на внутрішньому рівні; б) кодові переходи; в) техніка запису – накреслення потрібних графічних знаків за правилами та орфографічними нормами. Переваги письма такі: мовлення підготовлене, унормоване, відредаговане (як правило). Інший вид письмового мовлення – це читання (вголос і про себе). Процес читання – це знову ж таки кодовий перехід з графічного коду

(надрукованого чи написаного тексту) на акустичний і, зазвичай одночасно, на код мислення. Процес читання відбувається таким чином: 1) сприймаються графічні знаки (техніка читання); 2) здійснюються кодові переходи; 3) усвідомлюється прочитане через код мислення, через знаки-еталони, що зберігаються у пам'яті.

Ритм – закономірне чергування в часі подібних явищ, впорядкований рух. Ритм набуває естетичного значення у художньому мовленні. Він може формуватися за рахунок довгих та коротких складів (античне віршування), за рахунок їх кількості (силабіка), за рахунок принципу наголошеності та ненаголошеності (силабо-тоніка), за рахунок наголосів у вірші (технічне віршування). Прозове мовлення пов'язане з ритмічною основою – вдиханням та видиханням, а також з паузами, які членують мовленнєвий потік на окремі одиниці (такти). Мовні ритми – переривчасті й мінливі – залежать від послідовного чергування в мовленнєвому потоці голосних і приголосних, наголошених і ненаголошених, сильних і слабких складів. Ритм мовлення може бути розміреним, плавним або рвучким, гарячковим, нерівномірним.

Сила звуку – акустична ознака звуку, що залежить від амплітуди коливання пружного тіла, чим більша амплітуда, тим сильніший звук.

Склад – найменша одиниця членування мовлення, що характеризується максимальною артикуляційною і акустичною єдністю звуків, які розташовані в порядку зростання м'язової напруженості й акустичної інтенсивності, має єдину вершину звучності (вона представлена переважно голосним звуком). Розрізняють склади відкриті (закінчуються на голосний: *лі-си*) й закриті (закінчується на приголосний: *під-пис*), прикриті (які починаються на приголосний: *сон*) й неприкритий (які починаються на голосний: *ось*).

Словесний наголос – наголос, який полягає у виділенні одного складу в слові за допомогою артикуляційних засобів, властивих мові, – посилення м'язової напруженості мовного апарату, збільшення сили видиху, зміни висоти тону, збільшення тривалості звучання.

Склад і голосний у складі, на який падає наголос, називається *наголошеним*.

Спілкувальний етикет – це гіперпарадигма, яку мовці відтворюють за правилами, узвичасними в певній мовній спільності. Йому властива національна своєрідність, ідіоетнічність (*Ви, мамо...; Ви, тату...*).

Текст – це писемний або усний мовленнєвий масив, що становить лінійну послідовність висловлень, об'єднаних у тематичну і структурну цілісність. Отже, текст виступає обов'язковим складником комунікативного процесу, допомагає фіксувати, зберігати і передавати інформацію в просторі й часі.

Писемне мовлення – мовлення, зафіксоване на папері. Воно є вторинним і зорієнтоване на зорове сприйняття мови.

Проклітика – слово без наголосу, яке стоїть перед словом з наголосом і прилягає до нього: *по дорóзі, мої сині*.

Стиль – це 1) сукупність мовних засобів, що їх свідомо чи несвідомо добирає автор тексту (писемного чи усного) з огляду на їх придатність для реалізації мети висловлювання; 2) спосіб формулювання думки. Залежно від мети спілкування розрізняють стилі:

1) **індивідуальний** – сукупність мовних засобів, що характеризують творчість одного письменника чи певний літературний твір, літературний напрям. Наприклад: стиль Лесі Українки, стиль повісті Уласа Самчука “Волинь”;

2) **функціональний** – стилістичний різновид сучасної української мови, для якого характерний добір мовних засобів, що придатні для певного типу висловлювання.

Суржик – своєрідний різновид народної мови, утворений на основі змішування елементів двох контактуючих між собою мов, в Україні найчастіше – української та російської. Він поширений здебільшого серед малоосвічених верств населення, людей, які не дбають про підвищення рівня своєї мовленнєвої культури. Основний чинник, який зумовлює його створення й поширення, – це недостатня увага державно-політичних структур до питань самого життя національної мови. Така політика переважно заздалегідь спланована і

спрямована на звуження сфер функціонування мови та асиміляцію її носіїв.

Такт – основна одиниця ритмічно-інтонаційного членування речення, що вимовляється одним безперервним вимовним потоком і виділяються паузами.

Тембр – якісна ознака звуку, забарвлення, якого надають йому обертони. Тембр залежить від джерела звучання, будови органів мовлення та величини резонаторних порожнин, психічного стану людини, експресивності мовлення. Темброві особливості дають змогу розрізнати на слух голоси людей, звучання різних інструментів тощо.

Темп – часова характеристика усного мовлення. У це поняття входять: 1) швидкість мовлення загалом, 2) час звучання окремих слів, 3) інтервали і довжина пауз. Темп буває повільний, уповільнений, середній, пришвидшений, швидкий, однак не повинен бути механічним, випадковим. Він є семантично важливим елементом мовлення, засобом розрізнення мовцем важливої / неважливої інформації. Темп мовлення може уповільнюватися та пришвидшуватися навіть у межах одного речення. Уповільнюючи темп, мовці виділяють інформативно важливу частину фрази або слова; переважно вони вимовляються роздільно й чітко. Натомість вставні конструкції, містячи другорядну інформацію, вимовляються швидше, ніж усе речення.

Темпоритм – органічна взаємодія темпу мовлення з ритмом. Темпоритм у мовленні – один із найвпливовіших засобів вияву внутрішньої енергії думки, сили почуття, вольової наснаги. Зміст і сила переживань – основа темпоритму поведінки людини в різних ситуаціях. Внутрішній ритм плину біологічних і психологічних процесів організму й зовнішній темпоритм фізичної дії та темпоритм мови органічно скоординовані (хоч такий зв'язок зовнішньо може бути й контрастним).

Усне мовлення – це форма реалізації мови, яка вимовляється, виражається за допомогою звуків, становить процес говоріння. Усне мовлення є первинним.

Фонаційне (мовне) дихання – дихання під час мовлення, коли до фізіологічної функції (вводити в організм кисень і забирати

вуглекислий газ) приєднується голосова – відбувається голосоутворення. Фонаційне і фізіологічне дихання мають свої особливості. Фізіологічне дихання: людина дихає невимушено, автоматично; вдих за часом дорівнює видиху; елементами дихального процесу є вдих – пауза – вдих. Фонаційне дихання: людина свідомо регулює процес дихання; вдих короткий, швидкий, а видих повільний; елементами дихального процесу є: вдих – видих йде разом з говорінням – вдих. Час видиху довший, ніж час вдиху.

Фраза – основна одиниця мовлення, фонетично-синтаксична єдність, що має певну синтаксичну структуру, змістову закінченість, інтонаційну оформленість і відділяється від таких же одиниць паузами.

Фразовий наголос – наголос, за допомогою якого виділяються найважливіші за комунікативною метою комплекси.

Чистота мови полягає у тому, щоб 1) вживати нормативні слова, їх форми, словосполучення, дотримуватися норм правильної літературної вимови (орфоепічних норм); 2) без потреби не вживати іноземних слів та висловів; 3) уникати варваризмів, які засмічують мову; 4) позбуватися діалектизмів, які доцільно вживати тільки у відповідних типах літературних творів і в певних життєвих ситуаціях (можна вживати діалектизми, які є назвами специфічних для певного регіону реалій); 5) не вживати жаргонних слів та висловів.

Навчально-методичне видання

Савчук Руслана Любомирівна

Культура мови журналіста

Хрестоматія

для магістрів

спеціальності «Журналістика»

ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»
вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76025